

Оксана КОСІНОВА,

доцент кафедри філологічних дисциплін та методики їх викладання Чернігівського ОШПО імені К.Д. Ушинського, кандидат філологічних наук

ШЕВЧЕНКО І ЧЕРНІГІВЩИНА

Уже понад два століття проминуло з тієї миті, коли українська земля подарувала світові свого генія – Тараса Шевченка, проте з плином часу інтерес до імені й творчості митця не згасає. Шевченко сьогодні – це основа українського національного канону. У кожную історичну епоху його спадщина осмислюється по-новому, проектується й накладається на сучасність. Актуальним сьогодні є вивчення його творчості в аспекті органічної взаємодії рядів різних семіотичних кодів, зокрема літератури, образотворчого та музичного мистецтв («Прогулка с удовольствием и не без морали», «Близнята», «Музикант», поеми «Гамалія», «Відьма», вірш «Садок вишневий коло хати»). Розглядаючи шевченківські ліричні поезії бачимо, що вони були створені в жанрі народної пісні («Зацвіла в долині...», «Якби мені черевики...»). Твір «Кавказ» має жанрові ознаки кантати. І ця інтермедіальна взаємодія є одним із невід'ємних аспектів вивчення творчої спадщини поета. Цікавить дослідників і краєзнавчий аспект його творчості, зокрема відомості про те, що поет неодноразово бував на Чернігівщині.

Уперше (1829 р.) Шевченко в складі прислуги супроводжував пана Енгельгардта до міста Вільно (проїжджав Сираї, Козелець, Лемеші, Кіпті, Чемер, Красилівку, Красне, Іванівку, Количівку, Чернігів). Вдруге Тарас був на Чернігівщині під час подорожі в Україну в 1843 році. У листі до Г. Тарновського в Качанівку митець сповіщає, що хоче виїхати «на Україну до солов'я» й 13 травня їде разом з Євгеном Гребінкою Білоруським трактом через Чернігівщину. Дослідники зазначають, що в Качанівському краї Тарас Григорович часто спілкувався з поетом та товаришем Віктором Забілою; а також любив відпочивати під старим дубом. Висока могила, насипана Василем Тарновським під цим дубом на згадку про перебування Шевченка, збереглася й до наших днів...

Крім Качанівки, Т. Шевченко побував у цей період в Ічні, Парафіївці, Власівці, Петрушивці, Тростянці, відвідав і Батурин (про події в Батурині поет розповідає в поемі-містерії «Великий льох», а про місто Батурин, згадується в повісті «Близнята»).

Приблизно 15 січня 1844 року Тарас Шевченко приїжджає знову на Чернігівщину, у с. Линовицю (тепер Прилуцького району) до свого хорошого

приятеля Якова де Бальмена (як відомо, Шевченко звертається до свого друга в поемі «Кавказ»).

У другій половині травня 1845 року Т. Г. Шевченко приїжджає в Прилуки (про побачене він розповів у повісті «Музикант», згадки про Прилуки є у творі «Наймичка», також це місто потрапило до альбому малюнків Шевченка). У центрі міста Прилуки в 2007 році було відкрито перший в Україні пам'ятник Шевченкові як художнику, а не поету. У Сокиринцях Т. Шевченко знайомиться з кобзарем Остапом Вересаєм.

У другій половині лютого 1846 року поет з Афанасьєвим-Чужбинським прибули до Ніжина. Крім того, в Ніжині тоді саме жив і працював Іван Сошенко, який відіграв велику роль у долі поета. Своєму покровителю і другу Тарас Григорович був вдячний протягом усього життя [3].

Про Ніжин митець згадує в повістях: «Княгиня», «Музикант», «Капітанша», «Близнята», а також у передмові до нездійсненого видання Кобзаря та в листі до Варфоломія Шевченка у зв'язку із знайомством з Ликерою Полусмак.

У ніч на 24 лютого 1846 року Т. Шевченко разом з О. Чужбинським виїжджає до міста Чернігова. У Чернігові подорожні зупинилися в готелі «Царград». Про час перебування в Чернігові та життя в готелі поет детально розповідає у своєму «Щоденнику». У Чернігові Шевченко прожив увесь березень, детально вивчав та описував старовинні архітектурні та історичні пам'ятники міста, писав картини. Привернула увагу Кобзаря і розповідь чернігівців про те, що при копанні фундаменту для дзвіниці, за кілька кроків від Спаського храму, було знайдено два срібних ідоли, з яких гетьман І. Мазепа звелів виготовити царські ворота для Борисоглібського собору.

Припускають, що П. Куліш і Т. Шевченко познайомилися 1843 року в Києві. Дві творчі натури виявили спільні інтереси й на все життя залишилися друзями. У другій половині лютого 1847 року поет вирушив до Седніва з наміром познайомитися з родиною Лизогубів. Треба зазначити, що між Кобзарем і Лизогубами встановилися щирі взаємини. У Седневі митець не тільки малював, а й писав вірші. За свідченням художника Л. Жемчужникова, усі стіни майстерні були списані його поезіями. У своєму маєтку Лизогуби влаштовували музичні вечори (Ілля Лизогуб охоче грав для гостей на роялі, а Тарас Шевченко під цей акомпанемент співав улюблені народні пісні). Як писав Л. Жемчужников, Лизогуби Шевченка дуже «любили як людину, як патріота і поета і високо цінували його виконання народних пісень».

Протягом березня-квітня 1847 року поет об'їздив ряд сел: був він і в Городні, і в Листвені, про це є згадка в його творі «Прогулка с удовольствием и не

без морали», а на запрошення князя Миколи Кейкуатова, відвідав село Бігач, щоб намалювати портрети членів його родини.

Чернігівщину, її людей Шевченко часто згадує в листах із місць заслання. Вона поставала у його поетичних і прозових творах. В усіх повістях написаних в засланні, за винятком «Варнака» та «Нещасного», Кобзар змальовує Чернігівський край, її природу, людей. У неволі поет постійно одержував листи, пакунки, перекази. Їх надсилали всі, хто любив і шанував Кобзаря. Було серед них немало чернігівців, зокрема Андрій Лизогуб. Із далекого Оренбургського заслання Т. Шевченко 22 жовтня 1847 року пише до Андрія Лизогуба на Чернігівщину: «На другий день, як од вас поїхав, мене арештували в Києві, на десятий посадили в каземат у Петербурзі, а через три місяці я опинився в Орській кріпості, в солдатській сірій шинелі» [3]. А. Лизогуб першим відгукнувся на лист Шевченка, надіслав йому в заслання малярське приладдя, фарби, папір, гроші.

За доносом прапорщика М. Ісаєва, який писав про порушення засланцем царського наказу про заборону писати й малювати, у Тараса Шевченка було проведено обшук. Під час обшуку в поета було знайдено сім листів від Андрія Лизогуба. Всі вони потрапили до «Третього відділу». У зв'язку з цим до Чернігова прибув з Петербурга шеф жандармів Олексій Орлов. Він наказав цивільному губернаторові Павлу Гессе викликати А. Лизогуба та іменем царя заборонив йому підтримувати стосунки з Кобзарем. Шевченко не знав цього і тому писав своєму другові: «Единый друже мой! Не прогневались ли вы за что на меня? Думаю, думаю, вспоминаю и в догадках теряюся, не, обретаю за собой вины ни единыя»[3]. Згодом старший брат Андрія Ілля Лизогуб викупив кілька робіт Шевченка-засланця, допоміг йому таким чином матеріально. Озвалися до Шевченка з добрим словом і підтримкою О. Бодянський, А. Маркович, П. Куліш, інші земляки. П. Куліш у тяжкий час переслідування поета зумів надрукувати його поему «Наймичка».

Побував Т. Г. Шевченко на Чернігівщині й по звільненні із заслання. Після довгих клопотань у травні 1859 року митець вирушає в третю і останню подорож Україною.

У середині серпня Т. Г. Шевченко прибуває на Чернігівщину. 20 серпня він був у місті Прилуках, 21 серпня виїжджає в Качанівку до В. Тарновського, де посправжньому розслабився, відпочивав. Залишилася й згадка про те, що на прохання юного друга Тарас Григорович посадив на пам'ять молодий дубок. Кажуть, що Шевченко, посадивши дубок, побажав: «Дай боже, щоб нам довелося коли-небудь посидіти у холодку під його гіллям» [3].

Тарновський зберіг любов і шану до Кобзаря на все життя. Він зібрав унікальні матеріали про життєвий і творчий шлях Шевченка, на основі яких було

створено музей української старовини в Чернігові. Провідне місце в ньому посідала Шевченкова колекція з 758 експонатів.

Багато чернігівців стрілося на Тарасовому шляху в останні півтора року його життя. Варто назвати літератора Миколу Макарова, його сестру Варвару Карташевську; сестру Ганни Барвінок Надію Забілу, Ликеру Полусмак. Одним з останніх відвідав перед смертю Шевченка Михайло Лазаревський.

Чернігівці були вірними і щирими друзями Кобзаря. Вони взяли найактивнішу участь у його похороні на Смоленському цвинтарі в Петербурзі, перевезенні тіла Шевченка на Україну та перепохованні на Чернечій горі. Везли домовину Тараса Григоровича Шевченка шляхами Чернігівщини; похоронна процесія проходила через сучасні населені пункти: Атюші, Батурин, Доч, Шаповалівку, Борзну, Оленівку, Комарівку, Ніжин, Носівку, Козари, Козелець, Сираї і далі на Київ.

Саме на Чернігівщині поет створив ряд своїх безсмертних творів, виконав безліч малюнків та картин. Чернігівщина сплачує Кобзареві данину любові, шани, пам'яті: натхненні шевченківським словом і творчістю, Чернігівські митці присвячують Кобзарю свої поетичні та прозові твори; маємо ґрунтовну наукову Шевченкіану, до якої активно долучилися й долучаються співробітники Чернігівського обласного інституту післядипломної педагогічної освіти. Чернігівська земля має лавреатів Шевченківської премії – поетів Дмитра Іванова та Леоніда Горлача. Ім'я Тараса Шевченка носить Чернігівський обласний академічний український музично-драматичний театр та Національний університет «Чернігівський колегіум». Митці нашої землі керовані насамперед внутрішньою потребою віддати належне творчому генію поета-борця, непересічній особистості, розуміючи, що сучасний Шевченко з шевроном, у бронжилеті, на передовій – він на лінії фронту, бо націю ведуть на бій герої, а герої – це завжди особистості.

Література

1. Березкіна О. Чернігівська шевченкіана / Олена Березкіна // Чернігівські відомості. 2014. 15 січня. С. 2.
2. Відділ наукової інформації та бібліографії Чернігівщина в житті та творчості Шевченка Чернігів. обласна універсальна наукова б-ка ім. Софії та Олександра Русових URL: [/https://secinfchounbk.blogspot.com/2014/03/blog-post_26.html?m=1](https://secinfchounbk.blogspot.com/2014/03/blog-post_26.html?m=1)
3. Густинські стежки-дороги українського генія: [за матеріалами Прилуцької ЦРБ] // Прилуччина. 2014. 7 березня. С. 4.
4. Мариноха Н. Тарас Шевченко: «...проїджаючи Прилуки, раджу Вам зупинитися в цьому місті...» / Надія Мариноха // Відомості Чернігівщини. 2014. 29 січня. С. 8.
5. Міден Е. Приїхав у Седнів Шевченко до друзів... / Едвін Міден // Голос України. 2013. 17 травня. С. 8-9.
6. Морозов О. Тарасова церква в Ніжині / Олександр Морозов // Чернігівські єпархіальні відомості. 2014. - № 3 (березень). С. 2.
7. Москаленко М. Шевченко і Куліш // Вісті Борзнянщини. 2014. 1 лютого. С. 4.